

**Узагальнення судової практики
розгляду кримінальних проваджень про злочини,
вчинені неповнолітніми, за 2013 рік та перше півріччя 2014 року**

(Продовження. Початок у № 4(37) за 2014 рік)

І. Паленик,
суддя Апеляційного суду м. Києва
В. Віхренко,
помічник судді

**6. Застосування до неповнолітнього заходів забезпечення
кримінального провадження**

Запобіжні заходи є заходами державного примусу і застосовуються у кримінальному процесі з метою належного виконання завдань правосуддя.

Система запобіжних заходів, закріплена у КПК України, дозволяє застосовувати їх з урахуванням тяжкості злочину, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, її віку, стану здоров'я, сімейного і матеріального стану, виду діяльності, місця проживання та інших обставин, що її характеризують.

Відповідно до ст. 29 Конституції України, ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та відповідних положень низки інших міжнародно-правових актів з прав людини і судочинства кожна людина має право на свободу і особисту недоторканність. Застосування до неї як до підозрюваного чи обвинуваченого запобіжних заходів є істотним обмеженням цього права, а тому можливе лише у виняткових випадках, за наявності передбачених законом підстав і в передбаченому законом порядку.

При обранні щодо неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого конкретного запобіжного заходу застосовуються положення КПК України про загальні

© Паленик І. – суддя Апеляційного суду м. Києва
© Віхренко В. – помічник судді Апеляційного суду м. Києва

підстави та порядок обрання запобіжних заходів з обов'язковим урахуванням його вікових та психологічних особливостей і роду занять.

Запобіжними заходами, які можуть бути застосовані як до дорослого так і до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого згідно з частинами 1 і 2 ст. 176 КПК, є: 1) особисте зобов'язання; 2) особиста порука; 3) застава; 4) домашній арешт; 5) тримання під вартою; 6) затримання особи як тимчасовий запобіжний захід.

До неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, крім того, може застосовуватися запобіжний захід у вигляді передання його під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а якщо він виховується у дитячій установі, – передання його під нагляд адміністрації цієї установи (ст. 493 КПК України).

Під час досудового розслідування запобіжні заходи застосовуються слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора. Як виняток, без ухвали слідчого судді або судді особа може бути затримана уповноваженою службовою особою у випадках, передбачених ст. 208 КПК України, але не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї іншого запобіжного заходу (ч. 2 ст. 211 КПК України).

Взяття під варту обирається стосовно неповнолітніх лише за наявності підстав вважати, що інші, менш суворі запобіжні заходи не зможуть забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим процесуальних обов'язків, гарантувати його належну поведінку. Згідно із статтею 13.2 Пекінських правил утримання під вартою до суду за можливості слід замінювати альтернативними заходами. Виходячи з конкретних обставин справи та ступеню тяжкості злочину, з урахуванням відомостей про особу неповнолітнього, умов його життя і виховання, стосунків із батьками суд на підставі статті 493 КПК України може передати таку особу під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – під нагляд адміністрації цієї установи.

Аналіз справ зазначеної категорії свідчить, що запобіжний захід у виді взяття під варту застосовується до осіб, обвинувачених у вчиненні тяжких злочинів. При цьому обираючи запобіжний захід, суди з'ясовують як характер і ступінь тяжкості вчиненого злочину, обставини його вчинення, так і відомості про особу обвинуваченого, у тому числі умови життя і виховання неповнолітнього, сімейно-побутові умови, характеристики за місцем проживання і навчання.

Із матеріалів узагальнення вбачається, що до неповнолітніх підозрюваних та обвинувачених як запобіжний захід переважно застосовується особисте зобов'язання, і лише у поодиноких випадках – взяття під варту.

Так, наприклад, у Деснянському районному суді м. Києва в період 2013 та I півріччя 2014 року було розглянуто 37 клопотань слідчого щодо вирішення питання запобіжного заходу неповнолітнім обвинуваченим (підозрюваним). 17 неповнолітнім було обрано судом запобіжний захід у виді особистого зобов'язання, що становить близько 46 % від загальної кількості обраних запобіжних заходів.

Наприклад, у кримінальному провадженні відносно Денисенка М.М. ухвалою суду від 14 травня 2014 року обраний запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання з покладанням обов'язків, передбачених ч.4 ст. 195 КПК України.

7 неповнолітнім було обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, що складає близько 19 % від усіх обраних судом запобіжних заходів.

Наприклад, у кримінальному провадженні відносно неповнолітнього Гнатюка Б.А. ухвалою суду від 13 лютого 2014 року обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, з урахуванням особи неповнолітнього обвинуваченого, який не судимий, наявності ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, тяжкості інкримінованого злочину, передбаченого ч.2 ст. 187 КК України.

У 6 випадках неповнолітнім обирався запобіжний захід у вигляді взяття під варту, що складає 16 % від загальної кількості обраних запобіжних заходів.

Наприклад, у кримінальному провадженні відносно Георгієва А.С. обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, з застосуванням альтернативного запобіжного заходу вигляді застави в розмірі 20 мінімальних зарплат, з покладенням обов'язків, передбачених ч.5 ст. 194 КПК України, урахуванням того, що він підозрюється у вчиненні тяжкого злочину, раніше не судимий, що на розгляді відносно нього в провадженні суду перебуває кримінальна справа, що під час перебування на волі може переховуватись від органів досудового розслідування та суду, вчинити інше кримінальне правопорушення.

Відповідно до ст. 493 КПК України до неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених, крім запобіжних заходів, передбачених статтею 176 цього ж Кодексу, може застосовуватися передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи.

Передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи полягає у взятті на себе будь-ким із зазначених осіб або представником адміністрації дитячої установи письмового зобов'язання забезпечити прибуття неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а також його належну поведінку.

Передання під нагляд батьків та інших осіб можливе лише за їхньої на це згоди та згоди неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого. Особа, яка взяла зобов'язання про нагляд, має право відмовитися від подальшого виконання цього зобов'язання, заздалегідь про це повідомивши.

Так, за період, що аналізується, такий запобіжний захід, як передання неповнолітніх під нагляд батьків застосовувався до неповнолітніх у Деснянському районному суді 4 рази, що становить майже 11 % від усіх застосованих районним судом запобіжних заходів.

Наприклад, у кримінальному провадженні відносно Буртовенко В.А. обрано запобіжний захід ухвалою суду від 26 вересня 2013 року, у вигляді передачі під нагляд матері, з урахуванням наявності ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, наявність доказів підтверджуючих обґрунтованість підозри, тяжкість інкримінованого кримінального правопорушення, наявність у підозрюваного постійного місця проживання, даних про можливість матері підозрюваного належно здійснювати за ним нагляд.

Із загальної кількості кримінальних проваджень за період що аналізується у Святошинському районному суді м. Києва (10 проваджень відносно 13 осіб) тільки по одному кримінальному провадженню № 1-кп/759/577/14 відносно

двох неповнолітніх осіб було застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. І то лише тому, що суд прийшов до переконання про можливість цих неповнолітніх переховуватись від органів досудового розслідування та суду, незаконно впливати на свідків, вчинити інші кримінальні правопорушення. При цьому судом було враховано також і те, що ці неповнолітні вчинили злочин в період іспитового строку та підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, яке відноситься до тяжких, та за яке передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти десяти років з конфіскацією майна або без такого, та враховуючи те, що менш суворі запобіжні заходи не достатні для запобігання вищевказаним ризикам.

7. Виділення матеріалів кримінального правопорушення, щодо неповнолітнього, в окреме провадження

Відповідно до вимог ст. 494 КПК України, у випадку, якщо неповнолітній підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення разом із повнолітнім, то повинна бути з'ясована можливість виділення в окреме цього кримінального провадження щодо неповнолітнього під час досудового розслідування.

Питання про виділення провадження в окреме вирішує прокурор. Закон не вимагає від прокурора прийняття рішення про виділення в окреме провадження щодо неповнолітнього підозрюваного у всіх випадках, коли неповнолітній підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення разом із повнолітнім. Він вимагає, щоб у всіх таких випадках було з'ясовано можливість прийняття рішення про виділення. У такому кримінальному провадженні за участю неповнолітнього діє загальна для всіх кримінальних проваджень умова, зазначена у ч. 4 ст. 217 КПК, згідно з якою матеріали досудового розслідування не можуть бути виділені в окреме провадження, якщо це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду, тобто на повноту з'ясування обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні як щодо неповнолітнього, так і щодо дорослого, якщо їх дії із вчинення кримінального правопорушення у співучасті тісно пов'язані і важко визначити ступінь вини кожного з них при здійсненні досудового розслідування у різних провадженнях.

Виділення матеріалів кримінального провадження, якщо неповнолітній підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення разом з повнолітнім (ст. 494 КПК України) в місцевих судах міста Києва, за даними районних судів м. Києва, не відбувалось.

8. Ухвалення вироку та призначення покарання неповнолітнім

Відповідно до загальних засад судочинства призначення неповнолітнім покарання за вчинені ними злочини має бути необхідним і достатнім для виправлення цих осіб та попередження нових злочинів.

Згідно зі ст. 98 КК України до неповнолітніх як основні покарання можуть бути застосовані лише штраф, громадські та виправні роботи, арешт і позбавлення волі на певний строк, а як додаткові – штраф і позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Застосування до осіб, які на

час постановлення вироку не досягли шістнадцятирічного віку, таких покарань, як громадські та виправні роботи, а також арешту законом не передбачено.

Перелік видів покарань, визначений у ст. 98 КК України, є вичерпним. Інші основні та додаткові покарання до неповнолітніх не застосовуються, навіть якщо на час розгляду справи судом вони досягли повноліття. Визначаючи розмір покарання таким особам, суд має виходити з відповідних положень статей 99-102 КК України.

У постанові Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 року № 5 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» акцентовано на необхідності суворого дотримання при призначенні покарання неповнолітнім принципів законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання, оскільки його метою є виправлення, виховання та соціальна реабілітація засудженого.

Судам слід враховувати не тільки ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання, а й умови життя та виховання підлітка, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості розвитку неповнолітнього.

Суди повинні зважено підходити до вирішення питання про призначення неповнолітньому покарання у виді позбавлення волі на певний строк, впевнитись у переконливості обставин, які свідчать про неможливість виправлення неповнолітнього без реального позбавлення волі.

Суди обґрунтовано визнають такими, що пом'якшують покарання, щире каяття, відшкодування збитків, вчинення злочину неповнолітнім, позитивні характеристики. За наявності пом'якшуючих обставин, з урахуванням ступеню тяжкості, відсутності обтяжуючих обставин суди обґрунтовано застосовують статті 75, 76, 104 КК України, звільняючи неповнолітніх від відбування покарання, встановлюючи передбачені законом обов'язки.

Згідно з пунктом 9 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» при звільненні особи від відбування покарання з випробуванням суди у резолютивній частині вироку мають посилатися на статтю 75 КК України, а стосовно неповнолітніх – ще й на статтю 104 КК України як на підставу для прийняття такого рішення.

Проте не завжди судді дотримуються таких рекомендацій.

Так, наприклад, вироком Шевченківського районного суду м. Києва від 30 серпня 2013 року (суддя Трубіков А.В.) обвинуваченому Олішкевичу В.О. за ч. 2 ст. 185 КК України призначено покарання, із застосуванням ч. 4 ст. 70 того ж Кодексу, у виді 2 років 6 місяців позбавлення волі. Лише на підставі ст.ст. 75, 76 КК України Олішкевича В.О. звільнено від відбування покарання з випробуванням та встановлено іспитовий строк 2 роки.

При призначенні судом покарання обвинуваченому Олішкевичу В.О., який вчинив злочин під час іспитового строку, враховано його молодий вік, стан здоров'я, спосіб життя, а саме те, що Олішкевич В. О. проживає у цивільному шлюбі з жінкою, яка має неповнолітню дитину та перебуває у стані вагітності, працює неофіційно та має змогу утримувати родину, що свідчить про міцність соціальних зв'язків, які в подальшому будуть стримувати останнього від

вчинення протиправних дій, за місцем проживання характеризується позитивно, враховуючи думку потерпілого, який вважав, що виправлення обвинуваченого можливе без ізоляції від суспільства, суд прийшов до висновку, що вищенаведене істотно знижує фактичну ступінь тяжкості вчиненого злочину і ступінь небезпечності винної особи для суспільства. Зазначені обставини у своїй сукупності дали підставу для висновку суду про можливість звільнення Олішкевича В. О. від відбування покарання з випробуванням.

Вироком того ж суду від 21 жовтня 2013 року (суддя Лінник О.П.) обвинуваченому Онікієнку А.І. за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 185 КК України призначено покарання і вигляді 3 років позбавлення волі, та лише на підставі ст. 104 КК України звільнено від відбування покарання з іспитовим строком 1 рік. Також покладено на заступника директора з виховної роботи Вовковинецької загальноосвітньої школи-інтернату Деражнянського району Хмельницької області обов'язок щодо нагляду за засудженим та проведення з ним виховної роботи.

При цьому засудженим та їхнім законним представникам в кожному випадку були роз'яснені правові наслідки застосування положень ст.ст. 75, 76, 104 КК, про що зазначено в журналах судових засідань.

Згадані судові рішення не оскаржувались сторонами в апеляційному порядку, а без відповідних клопотань учасників провадження суд апеляційної інстанції не може виправити помилки судів першої інстанції. У випадку коли кримінальні провадження з аналогічними порушеннями вимог чинного законодавства переглядалися Апеляційним судом міста Києва, то такі помилки як правило, виправлялись.

Наприклад, вирок Оболонського районного суду м. Києва від 25 січня 2013 року щодо Мірзояна Г.К. та Глушкова О.О., яких визнано винуватими у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 185 КК України (головуючий суддя в суді 1 інстанції – Пруднік О.А.), змінений ухвалою Апеляційного суду міста Києва від 26 березня 2013 року з таких підстав. Районний суд дійшовши обґрунтованого висновку про можливість виправлення неповнолітніх Мірзояна Т.К. і Глушкова О.О. без відбування покарання з випробуванням, належним чином це не мотивував, пославшись при цьому лише на ст. 75 КК України, без відповідного посилання в резолютивній частині та врахування положень ст. 104 КК України.

Згідно з п. 25 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання», при застосуванні правил ст. 71 КК судам належить враховувати, що остаточне покарання за сукупністю вироків має бути більшим, ніж покарання, призначене за новий злочин, і ніж невідбута частина покарання за попереднім вироком. А в наступному пункті вказаної постанови вказується, що у разі, коли особа була засуджена до арешту або позбавлення волі зі звільненням від відбування покарання з випробуванням (статті 75, 104 КК України) або була звільнена від відбування покарання умовно-достроково (статті 81, 107 КК України) і в період іспитового строку або строку умовно-дострокового звільнення вчинила новий злочин, суд зобов'язаний визначити остаточне покарання у виді позбавлення волі, зокрема й тоді, коли останнім за часом вироком призначаються більш м'які види покарання.

Як вбачається із матеріалів узагальнення, суди не допускають застосування кримінального покарання до неповнолітніх, які вчинили злочини, що не становлять великої суспільної небезпеки, якщо виправлення цих осіб може бути досягнуто шляхом застосування примусових заходів виховного характеру, передбачених частиною другою статті 105 КК України.

Відповідно до частини першої статті 97 КК України суд вправі звільнити неповнолітнього від кримінальної відповідальності тільки у випадку, якщо ця особа вперше вчинила злочин невеликої тяжкості та за умови, що її виправлення можливе без застосування покарання. У цьому разі суд застосовує до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру.

Судам слід мати на увазі, що перелік примусових заходів виховного характеру є вичерпним: застереження; обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; покладання на неповнолітнього, який досяг 15-річного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків; направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років. Суд вправі призначити один або кілька примусових заходів виховного характеру, передбачених частиною другою статті 105 КК України.

Як свідчить практика, мають місце непоодинокі випадки, коли суди застосовують до неповнолітніх декілька примусових заходів виховного характеру.

Так, наприклад, суддя Деснянського районного суду м. Києва Овсієнко О.Г. 19 березня 2013 року затвердила угоду про визнання винуватості від 22 лютого того ж року, що укладена між прокурором та обвинуваченим Ребез Б.А., визнала останнього винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ст. 198 КК України і призначила покарання у виді арешту строком на 20 діб. На підставі ст. 105 КК України Ребез Б.А. звільнений від покарання та застосовано до нього заходи виховного характеру не строк до досягнення ним повноліття, а саме : передано під нагляд матері, обмежено дозвілля та встановлено особливі вимоги до поведінки – заборонено відвідувати у вечірній час після 20 год. 00 хв. кафе , бари, дискотеки та після 22 год. 00 хв. до 07 год .00 хв. перебувати за місцем проживання.

17 жовтня 2013 року той же суд у тому ж складі, розглянувши клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітнього Владімірова М.В., який звинувачувався у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 128 КК України, 17 жовтня 2013 року застосовував до нього примусові заходи виховного характеру у виді застереження та передав його під нагляд матері до досягнення повноліття.

При цьому слід звернути увагу на те, що згідно з ч. 1 ст. 105 КК України неповнолітній, який вчинив злочин невеликої або середньої тяжкості, може бути звільнений судом від покарання, якщо буде визнано, що внаслідок щирого каєття та подальшої бездоганної поведінки неповнолітній на момент постановлення вироку не потребує застосування покарання. Із наведених положень закону випливає, що звільнення від покарання, передбачене статтею 105 КК України,

можливе, крім іншого, лише за умови, якщо, на думку суду, неповнолітній не потребує застосування до нього покарання. Тому при застосуванні статті 105 КК України має місце таке звільнення від покарання, яке здійснюється шляхом постановлення (проголошення) обвинувального вироку, але без призначення покарання, передбаченого відповідною санкцією статті Особливої частини КК України, оскільки замість нього суд застосовує до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру. При застосуванні статті 105 КК України покарання взагалі не призначається, а здійснюється засудження без призначення покарання. Саме тому в статті 105 КК України закон не називає жодного із видів покарань, які б могли бути призначені неповнолітньому за інших умов, і саме цим стаття 105 КК України відрізняється від статті 104 КК України, на підставі якої здійснюється звільнення неповнолітнього не від призначення покарання, а від відбування (реального виконання) вже призначеного вироком суду покарання, а у зв'язку із цим застосовується звільнення такої особи, яка вже є засудженою до певного виду покарання – арешту чи позбавлення волі (ч.2 ст. 105 КК України).

Водночас аналіз проваджень, наданих для узагальнення, свідчить про те, що загалом, призначаючи покарання неповнолітнім, судді дотримуються вимог чинного законодавства і не виходять за межі, визначені статтями 97–105 КК України.

9. Провадження в суді апеляційної інстанції під час досудового розслідування

У 2013 році до Апеляційного суду міста Києва з районних судів м. Києва надійшло для перегляду 5 проваджень щодо неповнолітніх розглянутих слідчими суддями, усі з яких розглянуті. При цьому в апеляційному порядку оскаржувались 3 ухвали про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, дві з Печерського а одна з Дніпровського районних судів, які відповідними ухвалами Апеляційного суду міста Києва залишені без змін. Одна ухвала Дніпровського районного суду про застосування запобіжного заходу у виді домашнього арешту, була скасована з постановленням нової ухвали. Крім того, апеляційним судом було відмовлено у відкритті апеляційного провадження на ухвалу Шевченківського районного суду м. Києва про незаконне затримання.

Так, у зв'язку з істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону ухвалою Апеляційного суду міста Києва від 01 серпня 2013 року скасовано ухвалу слідчого судді Дніпровського районного суду м. Києва від 24 липня 2013 року, якою задоволено клопотання прокурора прокуратури Дніпровського району м. Києва, скасовано запобіжний захід у вигляді застави, звернуто заставу на користь держави та застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту цілодобово щодо Самофала О.Ю., підозрюваного у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 186 КК України (слідчий суддя суду першої інстанції – Чаус М.О.). В обґрунтування колегія суддів зазначила, що у слідчого судді були відсутні підстави для прийняття вказаного рішення, оскільки згідно ухвали слідчого судді від 26 лютого 2013 року станом на червень 2013 року дія всіх обов'язків покладених на Самофала О.Ю. припинилася. Крім того, в матеріалах кри-

мінального провадження відсутні дані про те, що Самофал О.Ю. умисно ухилявся від явки до слідчого. За результатами апеляційного колегією суддів прийнято рішення про постановлення нової ухвали, якою відмовлено у задоволенні клопотання прокурора прокуратури Дніпровського району м. Києва про звернення в доход держави, внесеної Самофалом С.Ю. застави в розмірі 22 940 гривень, застосування щодо підозрюваного Самофала О.Ю. запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, з покладенням обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України.

У першому півріччі 2014 року до Апеляційного суду міста Києва з районних судів м. Києва надійшло для перегляду 4 проваджень щодо неповнолітніх розглянутих слідчими суддями, по одному провадженню з Соломянського, Дніпровського, Деснянського та Печерського районних судів, усі з яких розглянуті. При цьому скасовано дві ухвали слідчого судді суду першої інстанції, одна ухвала слідчого судді про тримання під вартою залишена без змін, та відмовлено у відкритті апеляційного провадження на ухвалу слідчого судді про застосування запобіжного заходу у виді особистого зобов'язання.

Так, ухвалою Апеляційного суду міста Києва від 14 лютого 2014 року скасовано ухвалу слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 30 січня 2013 року, якою задоволено клопотання старшого слідчого СВ Солом'янського РУ ГУ МВС України в м. Києві, яке погоджене з прокурором прокуратури Солом'янського району м. Києва та застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту з 18 години по 08 годину наступної доби до 28 лютого 2014 року щодо Чешева В.О., підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 185 КК України (слідчий суддя суду першої інстанції – Кізіон Л.І.). Мотивуючи рішення колегія суддів зазначила про те, що прийнявши обґрунтоване рішення про застосування щодо підозрюваного запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, слідчий суддя визначаючи строк дії ухвали, залишив поза увагою вимоги кримінального процесуального закону, якими передбачено, що заходи забезпечення кримінального провадження можуть здійснюватися виключно у межах строків досудового розслідування, і визначив строк, який перевищив зазначену межу. У зв'язку з чим апеляційним судом було постановлено нову ухвалу, якою задоволено клопотання старшого слідчого СВ Солом'янського РУ ГУ МВС України в м. Києві, яке погоджене з прокурором прокуратури Солом'янського району м. Києва та застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту з 18 години по 08 годину наступної доби до 28 лютого 2014 року щодо Чешева В.О., покладено на нього обов'язки, роз'яснено положення ст. 181 КПК України, та визначено строк дії ухвали до 19 лютого 2014 року (оскільки 19 лютого 2014 року спливає строк досудового розслідування).

З аналогічних підстав скасовано ухвалу слідчого судді Дніпровського районного суду від 24 березня 2014 року, якою задоволено клопотання старшого слідчого СВ Дніпровського РУ ГУ МВС України в м. Києві, погоджене з заступником прокурора Дніпровського району м. Києва та застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою до 22 травня 2014 року щодо Черняка О.Ю., підозрюваного у вчиненні злочинів, передбачених п.п. 1, 12 ч. 2 ст. 115, ч.2 ст. 348, ч. 2 ст. 262 КК України (слідчий суддя суду першої інстанції – Чаус М.О.).

10. Розгляд кримінальних проваджень апеляційною інстанцією

Як вбачається із наведеної нижче таблиці, у 2013 році до Апеляційного суду міста Києва були оскаржені рішення районних судів м. Києва всього у 20 кримінальних провадженнях відносно 31 неповнолітнього.

№	Районний суд міста Києва	Рішення суду першої інстанції, з них:		
		вирок / відносно осіб	ухвала про повернення обвинувального акта / відносно осіб	ухвала про закриття кримінального провадження / відносно осіб
1.	Голосіївський	1/1	1/1	0
2.	Дарницький	0	0	0
3.	Деснянський	4/4	0	0
4.	Дніпровський	1/1	1/1	0
5.	Оболонський	1/2	1/2	1/1
6.	Печерський	3/7	1/3	0
7.	Подільський	0	0	0
8.	Святошинський	4/7	0	0
9.	Солом'янський	1/1	0	0
10.	Шевченківський	0	0	0
	Всього	15/23	4/7	1/1

При цьому найчастіше оскаржувались вироки районних судів – 15 вироків, що становить фактично 75 % від загальної кількості усіх оскаржуваних судових рішень. А найбільше кримінальних проваджень відносно неповнолітніх надійшло до апеляційного суду з Деснянського, Печерського та Святошинського районних судів м. Києва, по 4 провадження з кожного суду, в той час як з Дарницького, Подільського та Шевченківського судові рішення у згаданій категорії справ за 2013 рік взагалі не оскаржувались.

За 2013 рік Апеляційним судом міста Києва розглянуто 13 кримінальних проваджень відносно 22 неповнолітніх, а в залишку залишилось 7 кримінальних проваджень відносно 9 неповнолітніх.

№	Районний суд міста Києва	Рішення суду першої інстанції / щодо осіб			Рішення суду апеляційної інстанції за результатами перегляду рішень суду першої інстанції / щодо осіб			
		вирок ст. 349 КПК України	ухвала про повернення обвинув. акта	ухвала про закриття крим. пров.	залишено без змін рішення суду 1 інст.	змінено рішення суду 1 інст.	скасовано вирок із закриттям крим. пров.	повернуто апеляційну скаргу особою, яка її подала
1.	Голосіївський	0	1/1	0	1/1	0	0	0
2.	Дарницький	0	0	0	0	0	0	0
3.	Деснянський	3/3	0	0	1/1	1/1	0	1/1
4.	Дніпровський	0	0	0	0	0	0	0
5.	Оболонський	1/2	1/2	1/1	1/2	1/2	0	1/1
6.	Печерський	2/5	1/3	0	0	2/4	0	1/4
7.	Подільський	0	0	0	0	0	0	0
8.	Святошинський	2/4	0	0	2/4	0	0	0
9.	Солом'янський	1/1	0	0	0	0	1/1	0
10.	Шевченківський	0	0	0	0	0	0	0
	Всього	9/15	3/6	1/1	5/8	4/7	1/1	3/6

З наведеної таблиці убачається, що найбільше змінених судових рішень Печерського районного суду м. Києва – 15 % , в той час, як в Голосіївському та Святошинському районних судах м. Києва – 0 %.

За вказаний період в апеляційному порядку перевірялись судові рішення відносно неповнолітніх осіб, які вчинили наступні злочини, передбачені: ч. ч. 1, 2, 3 ст. 185 КК України; ч. 2 ст. 186 КК України; ч. 2 ст. 187 КК України; ч. 1 ст. 190 КК України; ч. 2 ст. 296 КК України; ч. 1 ст. 121 КК України; ч. 1 ст. 304 КК України;

Таким чином можна зробити висновок, що найпоширенішими правопорушеннями серед неповнолітніх у 2013 році є злочини проти власності.

Крім того, необхідно відмітити один випадок засудження особи за втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність.

Так, вироком Святошинського районного суду м. Києва від 02 квітня 2013 року Ібадов Тарлан Тофікович (Тофік огли) визнаний винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 187, ч. 1 ст. 304 КК України, тобто у вчиненні за попередньою змовою групою осіб з корисливих мотивів розбійного нападу з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із застосуванням насильства небезпечного для життя та здоров'я особи, а також у втягненні неповнолітнього Тищенка Д.С. у вчинення злочину, шляхом висловлення такої пропозиції.

Зазначений вирок змінений ухвалою Апеляційного суду міста Києва від 13 червня 2013 року в частині призначення Ібадову Т.Т. покарання, і застосовано до останнього положення ст. 75 КК України з покладенням обов'язків, передбачених ст. 76 ККУ України.

Підстави для зміни судових рішень судів першої інстанції.

Ухвалою колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ від 20 вересня 2013 року змінено ухвалу Печерського районного суду м. Києва від 12 серпня цього ж року, якою прокурору повернуто обвинувальний акт у кримінальному провадженні, внесеному до ЄРДР за № 12013110060003233 від 07 квітня 2013 року за обвинуваченням Білокура В.К., Коваля Н.А., Теплицького В.О. та Пилипенка А.А. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 296 КК України (головуючий суддя у 1 інст. – Білоцерківець О.А.). та виключено з мотивувальної частини ухвали посилання на порушення прокурором вимог КПК України при викладі фактичних обставин злочину, а саме на не визначення конкретної кількості ударів, нанесених потерпілому кожним із підозрюваних, та на не зазначення перебування їх у стані алкогольного сп'яніння. В обґрунтування рішення колегія суддів зазначила, що всупереч твердження суду першої інстанції в обвинувальному акті зазначені усі встановлені органами досудового розслідування фактичні обставини, щодо перебування підозрюваних у стані алкогольного сп'яніння та нанесення ними усіма по чергово ударів руками та ногами в різні частини тіла Довбиша М.А., а саме в обличчя, голову та по тулубу з спричиненням останньому комплексу тілесних ушкоджень.

02 жовтня 2013 року ухвалою Апеляційного суду міста Києва змінений вирок Деснянського районного суду м. Києва від 21 травня 2013 року щодо Гагарського Євгенія Геннадійовича, який визнаний винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 186, ч. 2 ст. 121 КК України (головуючий суддя

в суді 1 інстанції – Бабайлова Л.М.) з підстав неправильного застосування закону про кримінальну відповідальність, оскільки суд першої інстанції в порушення вимог ст. 102 КК України, призначив обвинуваченому Гагарському Є.Г. за ч. 2 ст. 121 КК України покарання у виді позбавлення волі строком на 9 років, при максимально можливому строку за вчинення неповнолітнім тяжкого злочину – у виді позбавлення волі строком на 7 років. За результатами апеляційного перегляду Гагарському Є.Г. пом'якшено покарання за ч. 2 ст. 121 КК України до 7 років позбавлення волі. на підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів, шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим, призначено останньому 7 років позбавлення волі. У відповідності до ст. 71 КК України до призначеного покарання частково приєднано невідбуте покарання за вироком Святошинського районного суду м. Києва від 10 травня 2012 року і остаточно призначено Гагарському Є.Г. покарання у виді позбавлення волі строком до 7 років 6 місяців.

14 листопада 2013 року Апеляційним судом міста Києва змінено вирок Печерського районного суду м. Києва від 14 червня цього ж року щодо Шуриги Сергія Володимировича, визнаного винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 187, ч. 2 ст. 263, ч. 1 ст. 304 КК України (головуючий суддя в суді 1 інстанції – Литвинова І.В.) в частині призначеного покарання та пом'якшено Шуризі С.В. покарання за ч. 2 ст. 187 КК України із застосуванням ст. 69 цього ж Кодексу до 4 років позбавлення волі з конфіскацією майна, що належить йому на праві власності, на підставі ст. 70 КК України остаточно, за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 187, ч. 2 ст. 263, ч. 1 ст. 304 КК України, шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим призначено Шуризі С.В. покарання у виді позбавлення волі строком на 4 роки з конфіскацією майна, що належить йому на праві власності. В решті вирок залишено без змін. Зокрема, суд апеляційної інстанції мотивував своє рішення тим, що районним судом не було враховано конкретні дії обвинуваченого під час розбою, те що він не наносив потерпілому ударів будь-якими предметами, відношення обвинуваченого до скоєння злочину, у вчиненні якого він кається. Крім того, колегія судді врахувала стан здоров'я обвинуваченого, який хворіє на ішемічну хворобу серця, переніс операції з пересадки шкіри, та думку потерпілого, який погодився з доводами обвинуваченого про суворість призначеного йому покарання.

За 2013 рік має місце лише один випадок скасування вироку суду першої інстанції, а саме вироку Солом'янського районного суду м. Києва від 02 липня 2013 року відносно Вороньцького Ю.В. про який вже згадувалося в узагальненні.

У першому півріччі 2014 року до Апеляційного суду міста Києва було оскаржено 20 кримінальних проваджень щодо 29 осіб.

З вище наведених даних вбачається, що найбільше – 5 кримінальних проваджень відносно неповнолітніх надійшло до апеляційного суду з Солом'янського районного суду м. Києва, що фактично складає 25% від усіх проваджень даної категорії, по 3 (15%) таких провадження надійшло з Голосіївського Деснянського Святошинського районних судів. В той час як з Оболонського, Подільського та Шевченківського – проваджень такої категорії взагалі не надходило.

№	Районний суд міста Києва	Рішення суду першої інстанції, з них:			
		вирок / відносно осіб	ухвала про повернення обвинувального акта/відносно осіб	ухвала про відмову у застосуванні примусових заходів виховного впливу / відносно осіб	ухвала про закриття кримінального провадження
1.	Голосіївський	1/1	1/1	0	1/2
2.	Дарницький	2/2	0	0	0
3.	Деснянський	3/4	0	0	0
4.	Дніпровський	2/2	0	0	0
5.	Оболонський	0	0	0	0
6.	Печерський	2/5	0	0	0
7.	Подільський	0	0	0	0
8.	Святошинський	3/4	0	0	0
9.	Солом'янський	1/3	2/3	1/1	1/1
10.	Шевченківський	0	0	0	0
	Всього	14/21	3/4	1/1	2/3

За перше півріччя 2014 року Апеляційним судом міста Києва розглянуто 14 кримінальних проваджень відносно 19 неповнолітніх, а в залишку залишилось 6 кримінальних проваджень відносно 10 неповнолітніх.

№	Районний суд міста Києва	Рішення суду першої інстанції / щодо осіб			Рішення суду апеляційної інстанції за результатами перегляду рішень суду першої інстанції / щодо осіб			
		вирок ст. 349 КПК України	ухвала про повернення обвин. акта	ухвала про відмову в застос. заходів виховного характеру	залишено без змін рішення суду 1 інст.	змінено рішення суду 1 інст.	скасовано вирок і призначено новий розгляд	повернуто апеляційну скаргу осіб, яка її подала
1.	Голосіївський	1/1	0	0	0	1/1	0	0
2.	Дарницький	1/1	0	0	0	0	0	1/1
3.	Деснянський	3/4	0	0	1/1	1/1	0	1/2
4.	Дніпровський	2/2	1/1	0	2/2	0	0	1/1
5.	Оболонський	0	0	0	0	0	0	0
6.	Печерський	1/3	0	0	0	0	1/3	0
7.	Подільський	0	0	0	0	0	0	0
8.	Святошинський	2/3	0	0	1/1	0	0	1/2
9.	Солом'янський	0	2/3	1/1	1/1	1/1	1/2	0
10.	Шевченківський	0	0	0	0	0	0	0
	Всього	10/14	3/4	1/1	5/5	3/3	2/5	4/6

З наведеної таблиці убачається, що в Голосіївському, Деснянському та Солом'янському районних судах м. Києва по одному зміненому судовому рішення, в Печерському та Солом'янському районних судах м. Києва по одному скасованому рішення, в той час, як в Дніпровському, Дарницькому та Святошинському районних судах м. Києва жодного.

За вказаний період в апеляційному порядку перевірялись судові рішення відносно неповнолітніх осіб, які вчинили наступні злочини: ч. 1 ст. 309 КК

України; ч. ч. 1, 2, 3 ст. 185 КК України; ч. ч. 1, 2 ст. 186 КК України; ч. ч. 2, 4 ст. 187 КК України; ч. 2 ст. 289 КК України; ч. 1 ст. 190 КК України; ч. 1 ст. 296 КК України; ч. 1 ст. 122 КК України; ч. 2 ст. 125 КК України; п.п. 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України.

Таким чином, можна зробити висновок, що найчастіше неповнолітні за перше півріччя 2014 року вчиняли злочини проти життя і здоров'я особи та проти власності.

Підстави для зміни судових рішень судів першої інстанції

Ухвалою колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ від 27 лютого 2014 року змінено ухвалу Солом'янського районного суду м. Києва від 08 травня цього ж року, якою клопотання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру у кримінальному провадженні, що зареєстроване в ЄРДР від 13 листопада 2013 року за № 12013110090013066 за фактом вчинення Тімченком Т.О. кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 190 КК України повернуто прокурору, та виключено із неї посилання суду на необхідність отримання органом досудового розслідування згоди неповнолітнього на застосування примусових заходів виховного характеру, на необхідність зазначення у клопотанні даних про обставини, на які посилалась свідок Антропова І.С. і потерпілий Любицький В.В. у своїх показаннях, та про відсутність у реєстрі матеріалів досудового розслідування даних про залучення Любицького В.В. як потерпілого в кримінальному провадженні, а в решті ухвали суду залишено без змін (головуючий суддя в суді першої інстанції – Захарова А.С.). В обґрунтування рішення апеляційний суд зазначив, що суд безпідставно зазначив, що з реєстру матеріалів досудового розслідування не вбачається, чи був Любицький В.В. залучений як потерпілий в кримінальному провадженні, оскільки матеріали зазначеного вище клопотання містять протокол про вчинення кримінального правопорушення від Любицького В.В. про вчинення щодо нього злочину, що означає, що з цього моменту він набув статусу потерпілого, йому направлялись повідомлення про початок досудового розслідування у кримінальному провадженні, з ним проводились слідчі дії, та йому відкривались матеріали кримінального провадження. Також колегія судді вказала і на те, що посилання суду на необхідність отримання органом досудового розслідування згоди неповнолітнього на застосування примусових заходів виховного характеру, та необхідність зазначення у клопотанні даних про обставини, на які посилалась свідок Антропова І.С. і потерпілий Любицький В.В. у своїх показаннях – не ґрунтуються на вимогах кримінального процесуального закону.

27 лютого 2014 року ухвалою Апеляційного суду міста Києва було змінено вирок Деснянського районного суду м. Києва від 19 грудня 2013 року відносно Гончарука М.А., визнаного винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 185, ч. 2 ст. 186 КК України в частині призначеного покарання (головуючий суддя в суді першої інстанції – Бабайлова Л.М. Пом'якшено Гончаруку М.А. покарання за ч. 2 ст. 186 КК України із застосуванням ст. 69 цього ж Кодексу до трьох років позбавлення волі, на підставі ч. 1 ст. 70 КК України, за сукупністю злочинів, визначено остаточне покарання шляхом

поглинання менш суворого покарання більш суворим у виді 3 років позбавлення волі. У відповідності до ст. 71 КК України, до покарання призначеного Гончаруку М.А. за цим вирокком частково приєднано невідбуту частину покарання за вирокком Дніпровського районного суду м. Києва від 25 червня 2013 року та остаточно визначено покарання за сукупністю вироків у виді позбавлення волі строком на 3 роки 1 місяць. В обґрунтування рішення колегія суддів вказала на те, що суд першої інстанції приймаючи до уваги наявність кількох обставин, що пом'якшують покарання обвинуваченого, вчинення злочину в наслідок збігу тяжких особистих та сімейних обставин, відсутність наслідків від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 186 КК України у вигляді матеріальних збитків та позицію потерпілої щодо міри покарання, суд першої інстанції мав усі підстави для застосування до Гончарука М.А. більш м'якого покарання за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 186 КК України, однак безпідставно цього не зробив.

Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 10 жовтня 2013 року відносно Лісняка Сергія Олександровича, визнаного винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 296, ч. 1 ст. 122 КК України (головуючий суддя в суді першої інстанції – Первушина О.С.) змінений ухвалою Апеляційного суду міста Києва від 14 січня 2014 року в частині вирішення цивільного позову, та стягнуто з Лісняк Т.О. на користь Мурзак В.О. на відшкодування моральної шкоди. Зокрема, як зазначив апеляційний суд, суд першої інстанції відмовляючи в задоволенні цивільного позову потерпілого в частині відшкодування моральної шкоди належним чином не врахував вимоги ч. 1 ст. 23 ЦК України, а саме: характер отриманих потерпілим тілесних ушкоджень, глибину фізичних та душевних страждань неповнолітнього потерпілого, який отримав ушкодження обличчя, після яких залишився шрам, відбулася деформація носа, порушені внутрішні ходи носової перегородки, у зв'язку з чим потерпілий став схильним до респіраторних захворювань, втратив нюх, враховуючи тривалість лікування, та страждання, яких він зазнав під час цього, а також порушення звичайного ритму його життя, оскільки внаслідок травмування останній на деякий час був позбавлений можливості вести активний спосіб життя, не міг належно освоювати навчальні дисципліни, у зв'язку з чим апеляційний суд прийшов до переконання про необхідність задоволення цивільного позову потерпілого.

З наведених у таблиці даних убачається, що за перше півріччя 2014 року апеляційним судом було скасовано лише два судових рішення судів першої інстанції з призначенням нового розгляду.

Так, з підстав істотного порушення кримінального процесуального закону 02 червня 2014 року було скасовано ухвалу Солом'янського районного суду м. Києва від 26 березня 2014 року про повернення прокурору для усунення недоліків та виконання вимог КПК України обвинувального акту у кримінальному провадженні № 12013110090000696 від 17 січня 2013 року за фактом вчинення Чешевим В.О. та Пецухом О.Д. кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 185 КК України (головуючий суддя в суді першої інстанції – Педенко А.М.). Колегія суддів зазначила, що посилання суду першої інстанції на порушення прокурором вимог ст. 293 КК України є надуманими, оскільки останнім вживалися

передбачені кримінальним процесуальним законом (ст. ст. 135, 136, 137 КПК України) заходи для забезпечення надання обвинуваченому, його законному представнику та захиснику, копій обвинувального акту і реєстру матеріалів досудового розслідування. Крім того, в ухвалі вказано і на те, що посилання суду на відсутність в обвинувальному акті обставин, які підлягають доказуванню під час досудового розслідування та в судовому засіданні, що передбачені ст. 485 КПК України, а також вказівки на неправильне визнання обставини, що обтяжує покарання, носять оціночний характер і не можуть бути визнані недоліками, які є підставами для повернення обвинувального акту прокурору в зв'язку з порушенням вимог ст. 291 КПК України.

Ухвалою Апеляційного суду міста Києва від 06 червня 20014 року скасовано вирок Печерського районного суду м. Києва від 25 листопада 2013 року, за яким Акишиєва Аббаса Ельдара огли, Муслімова Орхана Владимира огли, Гусейнадзе Саліма Гаміда огли, визнано винуватими у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 186 КК України (головуючий суддя в суді першої інстанції – Білоцерківець О.А.). В обґрунтування рішення апеляційний суд вказав на істотні порушення вимог кримінального процесуального закону судом першої інстанції, а саме п. 3 ч. 2 ст. 412 КПК України (судове провадження здійснено за відсутності обвинуваченого), оскільки в судовому провадженні в суді першої інстанції не приймав участь обвинувачений зазначений в обвинувальному акті, а приймав участь Гусейнадзе Салім Гамід огли, який не повідомлявся про підозру та не є підозрюваним. Як зазначила колегія суддів, в судове засідання апеляційного суду з Київського СІЗО був доставлений Гусейнадзе Салім Гамід огли, який зазначив, що не є Гусейнадзе. Разом з тим, ні орган досудового розслідування ні суд першої інстанції не вжили належних заходів для встановлення особи обвинуваченого Гусейнадзе С.Г.огли., не переклали належним чином документи, які посвідчують його особу, не звернули увагу на те, що всі процесуальні документи і процесуальні дії, які оформлялися та проводились с Гусейнадзе С.Г.о. підписані іншою особою – Гусейнадзе С.Г.о., зокрема, повідомлення про підозру та обвинувальний акт.

Висновки та пропозиції

На сьогодні в Україні відсутні окремі спеціалізовані суди, які б розглядали справи, що стосуються лише дітей. Конституція України поширює юрисдикцію судів на всі правовідносини, що виникають у державі; нею також заборонено створення надзвичайних та особливих судів. Це означає, що суди загальної юрисдикції наділені повноваженнями розглядати справи, які стосуються громадянських прав і свобод.

Розгляд кримінальних справ стосовно неповнолітніх відбувається, як і раніше, в контексті загальних принципів та норм кримінальної юстиції та має лише деяку специфіку, скоріше пов'язану з ідеєю пом'якшення кримінальної відповідальності, без радикальної зміни самої системи. Недостатність виховних санкцій пояснюють відсутністю достатньої кількості реабілітаційно-виховних закладів, що спеціалізуються саме на роботі з неповнолітніми, які скоїли правопорушення. Україна вкрай обмежено реагує на девіантну поведінку молоді (безпритульність, бродяжництво, самовільне залишення навчально-виховних закладів).

У зв'язку з браком механізму реалізації як міра впливу майже не застосовуються громадські роботи, що дало б змогу б спрямувати діяльність правопорушника в інтересах суспільства в цілому.

Аналіз матеріалів, наданих для узагальнення, дає підстави вважати, що переважну більшість серед кримінальних проваджень становлять провадження про злочини проти власності, злочини проти громадського порядку, поєднані з умисним нанесенням тяжких тілесних ушкоджень.

Необхідно зазначити, що під час розгляду справ стосовно неповнолітніх суди не завжди в достатній мірі з'ясовували умови життя і виховання таких осіб, тобто не встановлювали фактів щодо сімейно-побутових умов, контактів неповнолітнього з оточуючими. З'ясування цих питань дало б змогу виявити безпосередні причини, які спонукали неповнолітнього до вчинення злочину, і зробити висновки, чи є злочин випадковим або зумовленим причинами, які необхідно усунути. Фізичний, розумовий і психічний розвиток неповнолітніх обумовлює нестійкість їх характеру, незрілість мислення, схильність до наслідування поведінки старших за них і дорослих осіб, бажання показати себе самостійним і намагання звільнитися від контролю та опіки з боку батьків, вихователів, низька самоповага, неадекватна самооцінка, недостатній життєвий досвід та інші подібні риси, а також неможливість повною мірою самостійно захищати свої права та законні інтереси. Із матеріалів кримінальних проваджень вбачається, що вікові особливості неповнолітніх значно впливають на мотивацію їхніх вчинків. Так, крадіжки найчастіше скоюються для заволодіння престижними речами, які чесним шляхом молоді люди отримати не можуть. Постійно збільшується кількість засуджених неповнолітніх, які виховувалися поза сім'єю, в інтернаті, дитячому будинку. Таких дітей нерідко використовують злочинні угруповання для вчинення протиправних дій. Значною мірою сприяють вчиненню злочинів неповнолітніми такі обставини, як безконтрольність з боку батьків, незаінтересованість підлітків, вживання останніми спиртних напоїв та наркотичних засобів, проблеми в сім'ях, безробіття батьків і відсутність у них коштів на утримання дітей.

Ці особливості підлітків слід враховувати суддям, на яких покладено обов'язок здійснювати провадження у справах про злочини, вчинені особами, молодшими 18 років.

З метою покращення подальшої роботи щодо якості розгляду кримінальних проваджень відносно неповнолітніх доцільно:

- даний аналіз обговорити із суддями і в першу чергу з тими, які уповноважені на розгляд такої категорії проваджень;
- звернути увагу суддів на неухильне дотримання норм матеріального та процесуального права під час розгляду кримінальних проваджень відносно неповнолітніх обвинувачених;
- звернути увагу суддів на вживання під час розгляду та вирішення кримінальних проваджень відносно неповнолітніх осіб заходів до всебічного, повного й об'єктивного з'ясування обставин справи;
- постійно проводити роботу щодо профілактики вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень;
- періодично узагальнювати практику розгляду справи даної категорії, з метою виявлення проблемних питань, які потребують вирішення.